

Nepřipraveni na žraloky nové doby

Petr Vizina

Nový celovečerní snímek Jiřího Havelky *Zahradníkův rok* nemusí vyhovovat každému. Mimo jiné totiž sahá hned několika způsoby do svědomí.

Film provází několik paradoxů. Populární herec Oldřich Kaiser v něm téměř neodejde ze záběru, přitom ve filmu snad jedinkrát nepromluví. Kaiserův hlas přesto slyšíme. Událost, podle které snímek vznikl a která má dodnes v morálním smyslu nevyřešenou kriminální dohru – osud majitele zahradnictví téměř utlučeného k smrti ve sporu s daleko mocnějším ruskojazyčným vlastníkem nedalekého zámku –, totiž v podkresu doprovází Kaiserem načtený *Zahradníkův rok* od Karla Čapka. Tedy rozsáhlý esejistický text z doby první republiky, kterou si nejspíš idealizujeme jako období ušlechtilé a ctičiny spravedlnosti. Krátce, zatímco nám před očima bezskrupulózní moc usiluje o zahradníkův majetek a nakonec i život, do uší zní Čapkovy úvahy o pupenech a poupatech. „Člověk zahradník vznikl jistě kulturou, a nikoliv přírodním vývojem,“ praví ve filmu Kaiserovými ústy Čapek. Na plátně sledujeme prohru kultury spravedlnosti ve prospěch přírodního práva silnějšího.

Nábotova vinice

Filmové kontrasty jsou působivé. Nahlížíme do života zahradníka, traktovaného ročními dobami a každodenní večeří se ženou, kterou hraje Kaiserova skutečná manželka, písničkářka Dáša Vokatá. Mezitím ale kdosi mocný mimo obraz spřádá plány, jak zahradníkův svět zničit. Jako kdybychom četli archetypální biblický příběh o Nábotově vinici, kterou pro svého muže chtěla ukořistit zlotřilá Jezábel. Problémem a častým zdrojem frustrace v novopoečném kapitalismu v Česku bylo (a možná stále je), že na rozdíl od starozákonního vyprávění nepřichází žádný prorok, který by tak očividně zneužití moci odsoudil a z titulu vyšší moci zjednal nápravu. Skutečný případ,

Dáša Vokatá a Oldřich Kaiser jsou životními partnery na plátně i ve skutečnosti. Snímek Donart Film Ltd.

kteří byl předlohou Havelkova filmu a o němž média opakovaně přinášela informace, skončil před třinácti roky do ztracena pro nedostatek důkazů.

Otřepaný žurnalistický bonmot tvrdí, že není nic staršího než věrejší zprávy. Pocit

bezmoci nad právní mašinérií, neschopnou ochránit oběť teroru, ale podle všeho utkvěl režisérovi a scenáristovi snímku Havelkovi v paměti na dlouho. Jeho film pointuje střetnutí dvou světů až ke karikatuře. Na jedné straně mnohomluvný realitní makléř, rozpačití poli-

cisté nebo bezmocní představitelé městečka, nepřipraveni na střet se zbohatlickým žralokem rozhodnutým lovit v místních vodách; na straně druhé pak dlouhé záběry na protagonistovu práci, podtrhující, že na rozdíl od lidské zlovolnosti nelze biologicky daný rytmus plození a sklizení nijak zvlášť manipulovat, postrčit a urychlit. Střídání ročních dob a vegetačních cyklů má v sobě uklidňující rytmus, který může divák alespoň zprostředkovaně prožít.

Kdo bude poroučet

Že výsledek nevyznívá jako předvídatelná moralita, je zásluhou Havelkovy režisérské a scenáristické hravosti, včetně riskantní sázky na obsazení hlavní dvojice, tedy Kaisera a Vokaté. Vokatá totiž není profesí herečka. Především ale oba protagonisté hrají v jistém smyslu sami sebe, představují tentýž étos na plátně i v civilu. Na film by se patrně nevydržel dívat nikdo, komu jsou Vokatá s Kaiserem tím, kdo jsou a co představují, protivní. Písničkářka z okolí „Plastiků“ a disentu se z bývalého Československa za komunismu vystěhovala do Rakouska na nátlak estébáckých „žraloků“ tehdejší doby. Dlouhá léta byla partnerkou již zesnulého básníka Ivana Martina Jirouse a společně s Oldřichem Kaiserem dnes coby písničkářská dvojice sedmdesátníkův vlastně představují živé dědictví undergroundu.

Film se dvěma zamlklými hrdiny se proto dá chápat rovněž jako připomenutí jedné z linek tuzemského undergroundu – touhy žít po svém, nemíchat se do života jiným a totéž očekávat i od druhých. Sloganem původních obyvatel Severní Ameriky, které underground občas citoval, bylo: „Nikomu neporoučet, nikoho neposlouchat.“ Konečně, tak nevině kdysi začal i příběh legendárních Plastiků a takové je i vyznění *Zahradníkův rok*. Jenomže dějiny a společenské nastavení nás vždy něčím překvapí.

Zahradníkův rok. Scénář a režie Jiří Havelka (Česko 2024). V kinech od 18. 7. 2024

Autor je teolog a publicista.

Oldřich Janota – písničkář z největších

Milan Tesař

Když 27. července, přesně měsíc před svými 75. narozeninami, zemřel Oldřich Janota, objevily se diskuse, zda byl největším českým písničkářem Karel Kryl, nebo právě on. Janota označení „písničkář“ odmítal, i když jeho definici v tom nejlepším slova smyslu vrchovatě naplňoval. Ale také je přesahoval. Jako hudebník, vizionář a samorost.

Není úkolem krátkého novinového článku pojmut dlouhý hudební vývoj jednoho z nejoriginálnějších hudebníků české scény. Janota začínal

jako folkový písničkář, hrál v rockové kapele, experimentoval se zvuky, vytvářel meditativní hudební plochy, a přitom se stále vracel k písňové formě, kterou ovšem obohacoval tím, co mezitím pochopil, předal nebo sám jako skladatel vymyslel. V posledních letech propojil své umění se špičkou tuzemského jazzu, což se odrazilo na jeho posledních albech *Vzpomínáš, mědo?* a *Zalankou*. Vedle toho se přiklonil i k duchovní hudbě, formálně i obsahově, a to mimo jiné se skupinou nazvanou příznačně *Ora pro nobis*.

Ora pro nobis je také název jednoho z nejzajímavějších alb Oldřicha Janoty. Vydal je po delší pauze v roce 2009 a v rozhovoru pro časopis *Folk & country* o něm tehdy řekl: „Celé album má jako ústřední bod mariánský: Jednak mariánský kult a potom přímou postavu Panny Marie. Pro muže je mariánský zároveň vztahem k ženství a mateřství. A to má různé podoby.“ I máchovský citát o „zemi milova-

né“ v jedné z písní se tak prý přes symboliku země jako matky vrací k obrazu Panny Marie. Přitom v minulosti Janotu mnozí jeho fanoušci brali spíše jako příznivce východních nauk, což on sám podtrhoval například využíváním mantrických hudebních forem příznačných pro indickou duchovní hudbu. Když ovšem podobnou formu spojil s písní „Maria“, přiznal se k inspiraci poezií perského básníka Háfize a vysvětlil: „Je možné, že právě takovou hudbu slychal svatý Pavel při svém šíření radostné zvěsti ve Středomoří.“

Zpěvy pro Marii

Sedm let po vydání alba *Ora pro nobis* chystal Janota nové album *Mariánský tanec*, které mělo být inspirované renesanční a trubadúřskou hudbou. „Zásadně k jeho vzniku přispěla možnost zpívat v mariánském poutním kostele

Skoky a nahrávat v kostele Panny Marie Provodovské na Malenisku,“ řekl tehdy. Bohužel album nakonec nikdy nevyšlo – podle Janoty hlavně z ekonomických důvodů. Je samozřejmě možné, a snad i pravděpodobné, že písničkářovy archivy vydají ještě různé poklady. Ale i kdyby ne, máme možnost probírat se jeho diskografií a nacházet klenoty na jednotlivých albech.

Janota byl velkou inspirací pro hudebníky mnoha žánrů. Ostatně jeho spolupráce s Jaromírem Honzákem a dalšími elitními jazzmany nezačala na jeho přání, ale proto, že jazzoví muzikanti obdivovali a přebírali jeho skladby. Jejich společný koncertní projekt se jmenoval *Uvidíme, uslyšíme*. Oldřicha Janotu už bohužel na živo nevidíme ani neuslyšíme, nicméně jeho hudba zde zůstává a můžeme odhadnout, že bude inspirovat další desítky let.

Autor je hudební redaktor Radia Proglas.

Myslet až na hranu bolesti

KNIŽNÍ TIP

Zdeňka A. Emingera

Péč Júlía Pavelčíka a Františka Štěcha vychází výbor z filosofických studií českého exulanta, redaktora Vatikánského rozhlasu a jezuitu Karla Říhy *Poslední studie*. Ač nejde právě o odpočinkové čtení, stojí za to věnovat knize pozornost.

Jen charakteristická skromnost dovolila filosofu, exulantovi a římskokatolickému knězi Karlu Říhovi (1923–2016) napsat v dopisu příteli Karlu Skalickému: „Vlastně se ani necítím filosofem, pouze jsem se snažil vyjádřit obecně srozumitelnou, filosofickou řečí svou duchovní zkušenost (co mi bylo zjeveno).“ I navzdory jeho určité neviditelnosti

v katolickém prostředí se podařilo péči těch, kteří měli Říhu rádi, vydat některé jeho knižní práce. Tou zatím poslední je drobný výbor, který editoři Július Pavelčík a František Štěch vydali pod názvem *Poslední studie*.

Kniha obsahuje šest Říhových filosofických statí a přílohy: rozhovor s autorem, silný text o tom, „Jak Karel Skalický nakonec přece jen pochopil Karla Říhu“, Říhův dopis Skalickému a stručný životopis. Tematicky se Říha v této knize věnuje myšlení ve vztahu k důkazu Boží existence, několika oblastem Kantovy filosofie, úvahám o zdrojích fundamentální teologie a francouzskému filosofovi Maurici Blondelovi, jímž se dlouhá léta on i Skalický zabývali.

Knižních prací Karla Říhy nevyšlo mnoho. Ty nejdůležitější jsou *Zrození ducha* (ed. Jolana Poláková), *Dialektika myšlení a činu* (eds. Pavelčík a Štěch), ke 100. výročí narození připravená publikace *Filozofie konání*, titul *Identita a relevance* a meditace *Hledání středu*. Pozornosti

by neměly ujít ani jeho *Nedokončené pohádky* s podtitulem „Pro dětské duše dospělých a távavé oči dětí“. Nejde zpravidla o lehké čtení, ještě víc než odbornou erudici vyžadují nahladit se na autorův duchovní svět, zaměřený na fenomény jako Bůh, stvoření, lidská osoba a také etika a mravnost věřícího člověka. V Říhově světě existují skutečnosti, které jsou nepodmíněné a absolutní. Z nich plyne jednak pozvání na cestu logického přemýšlení, tak i to, co bylo pro tichého a plachého Říhu tak typické: „hluboký vnitřní mír a tichá radost“.

Základem jeho precizní analýzy není jen prostá chuť přijít věcem na kloub anebo se stát jakýmsi Božím advokátem. Na prvním místě je to radost z myšlení a z konfrontace s těmi, kteří desítky i stovky let před ním promýšleli totožné téma z jiných pozic. Neodmyslitelné od kritického myšlení jsou pro něj obecně lidské mravní postoje, které spoluutvářejí naše okolí. Není možné poznávat a zůstat stejný. Není možné nějak psát a jinak myslet. Není možné

si poznané nechat pro sebe a vystačit si s tím, co jsme přijali po předcích. Myšlení opravdu bolí, pokud člověk nechce klouzat po povrchu věcí.

Poslední studie, pokud jim to dovolíte, razantně vejdu do vašich vlastních úvah a ukážou vám, že dobrat se pravdy v nehlubších ponorech lidského poznání není snadné, zato to rodí radost a smíření. Stojí za to se o to pokusit. Jsem přesvědčený, že si tato drobná kniha najde své čtenáře a pomůže obnovit zájem o dílo jednoho z našich polozapomenutých filosofů.

Karel Říha: *Poslední studie* (CDK 2024)

Autor je teolog.

